

TAXANDRIA,

Tijdschrift voor Noordbrabantsche Geschiedenis en Volkskunde.

onder redactie van

W. J. F. JUTEN TE BERGEN-OP-ZOOM.

Prijs per jaargang. f 3,—.

Franco per post f 3,25.

" " " voor het Buitenland fr. 7,50.

Uitgever: JAN A. G. JUTEN te Bergen-op-Zoom.

Verschijnt den 1^{en} en 15^{en} van elke maand.

TIENDEN TE BESOIJEN.

III.

Den meene niet, dat al deze tienden geregeld zonder moeite geïnd werden. Daarin zou men zich deerlijk vergissen. Onze voorvaders uit de 17de eeuw vonden het, evenmin als vele landbouwers tegenwoordig, prettig, dat een gedeelte van hun koren of van hunne andere gewassen (smaltienden) door vreemden werd medegenomen. Als ik eene vergelijking moest maken tusschen tiend-kwestien uit deze en bovengenoemde eeuw, dan ware het niet gewaagd als motto boven mijn artikel te plaatsen het woord van den Prediker: „Er is niets nieuws onder de zon.” In eene kercke-rekening over de jaren 1656 en 1657 (*kerckmeesters*: Lambert Dirxssen de Greeffende Anthony Praeser), komen verscheiden posten voor, waarin verantwoording wordt gedaan van uitgegeven gelden voor het bewaken van kerke-tienden. Men oordeele: *Item den 3den Augustus 1656 de rendanten betaelt aen Adriaen Geeritsen ende Ghijsbert Lambertssen ende Handrick Thonissen elck eenen dach ende elck vijff nachten over 't waecken vande buyten dijcxse thiende, daer over geaccordeert ende betaelt volgens quitantie — 15 gulden.* Dit zij slechts één voorbeeld uit vele: al deze posten te zamen beliepen,

enkel over het jaar 1656, de aanzienlijke som van $\pm$ 40 gulden. Erger werd het, toen in 1676 en later in 1692 de Staat zelf inbreuk wilde maken op de tiendrechten der gereformeerde kerk. Deze — de Staat namelijk — wilde in genoemde jaren in zijnen naam en ten zijnen voordeele hennip- en vlastiend onder Besoijen verpachten, welke tienden, tot de smaltiend behorende, het eigendom der kerk waren. Maar de toenmalige kerkmeesters en andere bewoners der heerlijkheid verzetten zich hiertegen uit alle macht. De lezer oordeele naar de volgende stukken:

Pro deo, om dat voor de kerck is.

Wy, Ivo van den Heuvel, schout, Godtschalck Buys ende Aert Wynants, borgemeesters, mitsgaders Mighiel Jaegers, Peeter van Eemonts, Wouter Aertssen Reyers, Cornelis Corsten, Hendrick de Roy, Cornelis de With ende Anthony Prasers, heemraden der heerlijkheyt Besoyen, getuygen ende verclaren op d'Eeden int aencangen onser respectieve chargien gedaen, ter ernstige instantie van onse goede ingesetenen, reghtvaerdigh ende waerachtigh te wesen, dat wy noyt gehoort, gesien noch verstaen hebben, dat de Thiende van sijn Doorluchtige Hoogheyt den Heere Prinse van Orangien in onse voornoemde heerlijkheyt Besoyen oyt ofte immermeer veerder by de Pachters van dien is ingevoert, als alleen ten Reguarde van de Coren Thiende, sonder dat de selve Pachters over d'ingesetenen alhier eenige actie ofte pretensie hebben hooren moveren over de smal Thiende, als alleenlijck, dat ons ter ooren gecomen is, dat de Pachters van de opgamelte Thiende in den verleden jare 1676 daer over actie sustineren. Wyders soo verclaert den voornoemden Jagers (: sijnde een man van hoogen ouderdom, ontrent tachtentigh jaren, doch noch by goeden verstande :) reghtvaerdigh ende waerachtigh te wesen, dat hy de opgamelte Thiende ten tyde als de stadt

Breda noch was onder 't gebiet van den Coninck van Spaendien, in pacht heeft gehad, en indier qualiteyt niet veerder heeft ingevoerd als alleen de Coren Thiende, sonder dat hy ofte de andere Pachters voor ofte ontrent die tyden geene de minste actie ofte pretensie over de gemelde smal Thiende hebben gemaect. Eyndigende, wy, schout, borge-meesters ende heemraden der heerlijkheyt Besoyen voornoemt, hier mede dese onse verclaringe, ende hebben in teeken der Waerheyt de minute deses, ter secretarye alhier berustende, eygenhandigh onderteeckent. Gedaen tot Besoyen den 14^{den} Juny 1677, ende was onderteeckent: Ivo van den Heuvel, schout, Migiel Jagers, P; van Emont, Anthony Prasers, Gods: Buys, Aert Wynants, H: Bastiaense de Ro, Wouter Aertssen Reyers, Cornelis Corsten, Cornelis Claessen de With; lager stont in kennisse van my, ende was geteeckent: G. Verheyden secretaris.

Gecollationeert dese tegen sijn originele en is daer mede bevonden t'accorderen, den 8sten July 1692.

quod Attestor

G. Verheyden, secretaris 1692.

Pro deo.

Wy, Peeter van Andel, schout, Geerard Moetjes en Adriaen Wouters van Baertwijck, heemraden der heerlijkheyt Besoyen, doen cont, dat voor ons compareerde in propere personen: Wouter Jansen van Tuerenhout, out ontrent tnegentigh jaren; Adriaen Anthonussen, out ontrent tachtentich jaren; Rombout van den Ancker, oud borge-meester alhier, oud ontrent vierenseuwentigh jaren, ende Hendrick Anthonussen Carpestijn, oud ontrent drie en sestigh jaren: alle ingeboorne ende inwoonende nabueren, sijnde noch van goede verstande en staande ter goeder naem, faem en reputatie, mitsgaders Willem Pruyzers, oud ontrent achtenveertigh jaren, mede inwoonder alhier. Ende getuygen eerstelijck de vier eerste Comparanten eenpaerlijck,

onder Eede, solempneel in handen van den schout affge-
 leyt, ter requisitie van Jan Huiberts van Heyst ende
 Hendrick Hagen, jegenwoordige kerckmeesters alhier:
 reghtraerdigh ende waerachtigh te wesen, dat de Pachters
 van Coren Thiende van sijn Majesteyt van Groot Brittan-
 nien et, onder dese heerlijkheyt Besoyen gelegen, noyt
 oft nimmermeer meerder hebben ingevordert ofte gethient
 dan alleen ten reguarde van de Coren thiende, sonder dat
 de selve Pachters over de ingesetenen alhier eenige actie
 ofte pretensie over de smal Thiende van hennipclas hebben
 gemooveert. Ende den voorn: Pruyzers getuyght insgelijcx
 onder Eede, solempneel, ter instantie als voren, dat hy
 de Thiende van sijn opgamelte Majesteyt in pacht heeft
 gehad, ende dat syne huysvrout, voor synen trouw-
 weduwe sijnde van wylen Peeter Aertssen van Tuyn, in
 haren weduwelycken staet, en in haren eersten huwelijck
 die mede in pachten hebben gehad, maer dat sy in die
 qualiteyt de smal Thiende voorn: van hennipclas noyt
 hebben ingevordert noch getracht te Thieden oft intevor-
 deren, vermits het selve by de andere Pachters, syne
 predecesseurs, noyt was geschiet noch voorgevallen, als
 alleen de Coren thiende, ingevolge van de respectieve ver-
 pacht cedullen, daer van sijnde. Eyndigende sy, deponenten
 voorn: hier mede dese hare depositie, en hebben naer
 prelectuere van dien daer by gepersisteert, soo waerlijck
 most haer deponenten Godt Almachtigh helpen. Des toir-
 conde soo is de minute deses, ter secretarye alhier berus-
 tende, by de voorn: deponenten, benevens ons, schout en
 heemraden voorn:, eygenhandigh onderteekent, den 10den
 Mey 1692.

Compareerde mede voor ons, schout en heemraden voorn:,
 Pleuntjen Strijchoven, huysvrout van den voorscreven
 Pruyzers, die haer met de voorscreven verclaringe van
 haren man comfirmeerde, daer by doende, dat sy, meer
 dan veertigh jaren geleden, de opgamelte Coren Thiende in

voegen als voren in pachten hebben gehad en noyt geen hennip off vlas gepacht off getient te hebben, dan alleen de Coren Thiende.

In kennisse van my:

G. Verheyden, secretaris 1692.

Pro deo, omdat voor de kerck is.

*Extract uyt de verpachtcedulle van sijn Majesteyts
Coren Thiende in Besoyen.*

*Op de conditien ende voorwaerden naer beschreven, sul-
len de Gecommitteerden van syne Koninclycke Majesteyt van
Groot Brittannien verpachten de Coren ofte graen Thiende
binnen den dorpe van Besoyen, gelegen ten oosten de Vry-
heyt van Wachwijck, ten westen de heerlijkheyt van Hen-
drick Knoppen ambacht, streckende van den Loncksloot
aff suytwaerts op tot de Sprangsse erve toe, ende dat
voor den oighst ende gewasse van den jare 1692.*

*Gecollationeert dese Copia tegen sijn Originele en
is daer mede bevonden t'accorderen.*

Quod Attestor

G. Verheyden, secretaris 1693.

Aan deze stukken verbonden is een, uit 's Gravenhage
gegeven, gezegeld stuk van den volgenden inhoud:

*Extract uyt het quohier van de verpond: gefor-
meert in den jare 1650 over de Dorpen, die by
redemptie voordesen beth: hebben genomen, naer
proportie van de quohieren, gemaect in de jaren
1627 en 1649, alwaer fol. 68 verso staet als
volcht over den dorpe v: Besoyen:*

X: koorthienden van syne Hoogheyt verp: 113,, —,, —.

X: koorthienden van de kerck van Besoyen verp: 1,, 14,, 7¼.

*Accordeert met het originele quohier, ter Finantie
berustende, Hage den 25^{en} Juny 1693.*

(w. g.) W. Van Neck 1693.

Aan de buitenzijde dezer documenten staat:

Regte, de kerckmeesteren van Besoyen:

F. v: Schorrenbergh 1693.

(Wordt vervolgd.)

Procureur.

BESOIJEN.

J. V. D. HAMMEN NZ.

DE FAMILIE VAN DEN HEILIGEN LEONARDUS
VAN VECHEL EN VERWANTE GESLACHTEN.

(VILTERS — V. INGEN — V. BOXTEL — V. WEVELINCHOVEN —
V. KÖLCKEN.)

I.

niemand heeft zich, voor zooverre ons bekend is, verdienstelijker gemaakt voor de alleroudste genealogie der van Vechels dan de Bossche stadsarchivaris J. C. A. Hezenmans. (Zie *D. Warande* X, 197—

210). Het begin der volgende studie is dan ook grootendeels ontleend aan door hem bezorgde gegevens.

I. Goyaert (Govaert, Godfried) Petersz. Vechel, † vóór 12 Januari 1571 — vermoedelijk een broeder van heere Arnt (Arent, Arnoldus) van Vechel, priester in St. Jan — was de vader van een zestal kinderen:

1. Mr. Goyaert v. V., die in 1541 huwde met Elisabeth N. N. († 1565) en in 1588 schijnt gestorven te zijn, was vermoedelijk het oudste der kinderen. Meermalen — in 1547, 1555, 1556, 1559, 1563, enz. — werd hij als schepen van 's-Hertogenbosch gekozen en met drie anderen gaf hij verantwoording der stadsrekening over het jaar 1552/3¹⁾. In 1568 had hij, wijkend voor de staatkundige verwickelingen dier dagen, de hertogsstad verlaten. Hij was een trouw lid der Illustre-Lieve-Vrouwe-

¹⁾ Aldus Schutjes (*Geschied. van 't bisd. 's-Hertogenbosch* IV, 558), maar heeft men hier niet veel eer aan den vader te denken?

broederschap, en, blijkens hare rekening van 1568—69, laat Mr. Goyart van Vechel, 9 October, zijne boeten betalen, „mitsdien hy buyten desz. stadt is wonende, ende alsoe in Missen noch in Vesperen niet en compt.” Ten jare 1570 werd hij zwaanbroeder der broederschap, wat zoo wat gelijk stond met opneming in de ridderschap of verheffing tot den adelstand. — Een zijner kinderen was Mr. Theodoricus of Dirck v. V., die in 1581 onder 't Voorzitterschap van den trouwen katholiek Hendrik Bloeymans, alsmede later meermalen, tot schepen der stad gekozen werd en in 1611 overleed¹⁾. Hij is met den broeder des kardinaals Lombarts van Enckevoirt proost geweest der illustre broederschap. (Zie de monographie van J. C. A. Hezenmans bl. 98, 95). Een van Dirks dochters, Elisabeth, huwde met Hendrick van Hoorenbeeck († 19 Januari 1603) J. U. L., lid van de Illustre O.-L.-V. broederschap, schepen en raad van den Bosch 1596.²⁾ Hunne kinderen waren Corn. van Hoorenbeeck, Elisabeth v. H. en Henriette v. H.; Cornelis trouwde 1°. met Cath. van Lamsweerde, zonder kinderen, 2°. met Euphemia van Zwol, wier afstammelingen naar de Zuidelijke Nederlanden overhuisden. De

¹⁾ Men vindt in de St. Janskerk de grafzerk van Henrik Bloeymans, heer van Helvoirt, die stierf 13 April 1584, en zijner huisvrouw van Enckevoirt, overleden 27 Decemb. 1600. Hij voerde hetzelfde wapen als Dinter: drie goudgeknopte zilveren rozen in rood; zij: drie zwarte adelaars in goud.

²⁾ Het zegel van Hendrik van Hoorenbeeck, waarnaar deze afbeelding genomen is, hangt aan een Bossche schepenakte d.d. 24 Aug. 1600.

(RED.)

Hoorenbeecken behoorden tot een hoogst aanzienlijke en wijdvertakte familie¹⁾.

2. De H. Leonardus van Vechel. Op de Leuvensche academierol werd hij 27 Februari 1545 ingeschreven als *L. van Vechelen de Buscoducis* en op de algemeene promotielijst des jaars 1547 (Reusens' *Analectes* III, 333) heet hij *Leonardus Vechel, Buscoducensis*; in een eigenhandig schrijven van 20 April 1568 (Laforet „*Les martyrs de Gorcum*” p. 237), onderteekent „heer Leonart Vechel van den Bossche, pastoor der stadt Gorinchem” als *Leonardus Vechel de Buscod.* In zijne vaderstad noemde men hem heer (als priester) en meester (als baccalaureus in de godgeleerdheid) *Lenaert Goyaerts = Goyaertszoon*, blijkens eene Bossche schepenacte van 12 Januari 1571: „*Schepenen... doen cont... dat Heer ende Mr. Leonart, sone wijln Goyarts Peterss. van Vechel, Pastoor ende Canoniek der Colegiale Kercke van Sinte Marten ende Sinte Vincent tot Gorinchem enz.*” En reeds in de broederschapsrekening van 1568—'69 luidde het: „*Item Heeren ende Meesteren Lenart Goyartss. Pastoor tot Gorinchem, dat hy die voors. broederscappe aldaer [te Gorcum] is promoverende, geschonken drie mansmessen*”²⁾. In zijne „*Geschiedenis van 'tbisdom 's-Hertogenbosch*” (IV 558) teekent L. Schutjes hierbij aan: „Hoe wel men Leonardus Vechel en Vechelius vindt geschreven, valt er niet aan te twifelen of de familienaam was van Vechel, zooals men Godefridus *de Vechel* en mr. Goyart *van Vechel* of mr. Godefridus *de Vechel* steeds in de schepenlijsten vernoemd ziet.” Overigens behooren nauwkeurigheid en gelijkvormigheid in 't schrijven hunner namen niet tot de hoofd-

¹⁾ Zie Th. v. Rijkevorsel *Geslacht van Engelen of ab Angelis*.

²⁾ Over den aard en de beteekenis van dat geschenk zie Hezenmans in de *Dietsche Warande* t. a. p.

deugden onzer brave vaderen. Zijne levenslotgevallen zijn overbekend: geboren in 1527, stierf hij een roemrijk marteldood den 9 Juli 1572, en werd 24 November 1675 door Clemens X zalig-, door Pius IX, 29 Juni 1867, heilig verklaard. (Zie Leven en marteldood van den H. Leonardus Van Vechel door A. van der Laar.)

3. Adriaan v. V., gehuwd met N. N., waaruit een dochter Heylken of Helena v. V.

4. Jan v. V., gehuwd met N. N., waaruit een dochter Catharina v. V. Hij overleed vóór 12 Januari 1571.

5. Elisabeth v. V., gehuwd met Arnt Mars, waaruit een dochter Hadewich (Hedwigis) Mars. Blijkens een verzoekschrift van pastoor Leonardus, zijn broeder Adriaan en Aart Mars, den 12 Januari 1571 aan Schepenen van den Bosch ingeleverd, had de Heilige de voogdij van dit dochttertje zijner overleden zuster op zich moeten nemen. (*D. Warande* bl. 205, 210).

6. Een dochter. 't Was deze ongenoemde en vermoedelijk ongehuwde zuster des Heiligen, die zooveel bezorgdheid en aandoenlijke liefde aan den dag legde voor haar te Gorkum bedreigden broeder. (Zie Estius' verhaal en Hezenmans t. a. pl., bl. 205).

Als mogelijke verwanten van onzen Heilige somt Schutjes (IV, 500) nog de volgende op: Jacomijne van Vechel, religieuse in 't Sint-Geertrui-klooster te 's-Hertogenbosch (1571); Joannes Henrici van Vechel, beneficiant in de begijnhofskerk aldaar, die in 1602 afstand deed van zijn beneficie; Walter van Vechel, in 1692 pastoor te Empel en zijn medehelper Mattheus van Vechel. „Ook wijst het artikel Ravenstein” — aldus Schutjes t. a. pl. — „op priesters met name van Vechel; verder komt de naam van Vechel meermalen in de oude kerkregisters van Orthen voor.” Eindelijk een Franciskaner pater Judocus van Vechel, Bos-

schenaar van geboorte, stond A° 1720 te Rotterdam als missionaris in de Leeuwenstraat ¹⁾. Hierbij valt echter in 't algemeen op te merken, dat gelijkheid van naam alléén een treurig bewijs levert voor gelijkheid van afkomst.

J. Alb. Thijm (*D. Warande* IX, bl. 164) blazoeneert het wapen der van Vechels: een zilveren, rood gekroonden en getongden leeuw, in zwart.

Wie onzer lezers weet de vóórgaande van Vechels met de volgende te verbinden?

I. Cornelius Jacobs van Vechel, gestorven te 's-Hertogenbosch 17 November 1675, was gehuwd met Catharina Vilters [Filters], overleden te 's-Hertogenbosch 25 Juli 1683. Beiden liggen in de St.-Catharina- of kruiskerk begraven. Zij waren de ouders van vijf kinderen, allen in St.-Jacob gedoopt.

1. Theodora v. V., gedoopt 12 April 1631. Peter en meter: Zegerus Zegeri, ontvanger der stad en Maria Henrici van Ravensteyn ²⁾.

2. Jacoba v. V., gedoopt 29 October 1633. Peter en meter: Lambertus van Ravensteyn, nomine Petri Vilters, en Ida Arnoldi van Zutphen. Deze van Zutphens of Sutphens waren zeer aanzienlijke lieden, vermaagschapt aan de Bossche van Berckels ³⁾, de van Susterens, de Donckersen. Elisabeth van Zutphen, onder andere, trouwde met

¹⁾ Verg. Studiën op godsdienstig, wetenschappelijk en letterkundig gebied, 11e jaarg. II, bl. 439.

²⁾ Wie helpt mij aan gegevens over de Bossche van Ravesteijns, verwant aan de Stricks, Pijnappels e. a. Hoe was hun wapen? In België bestaan nog Ravesteijns; zijn zij van dezelfde familie? (Red.)

³⁾ Dirk van Berckel geb. 10 Maart 1631, zoon van Joost v. B. en Cornelia v. Orten, trouwde met Johanna v. Sutphen.

Melchior Donckers en werd de moeder van J. B. D. † jong; Angelina D. gehuwd met Victor baron van Beughem; Daniel D. S. J. geb. in den Bosch 1670 † 1744 te Antwerpen; Nicolaas D. S. J. geb. in den Bosch 1674 † 1706 te Leuven; Isabella D., ursulien te Antwerpen en N. N. D. † jong. Volgens J. Alb. Thijm (t.a.p.) voerden de van Sutphens een gevierendeeld wapen: 1 en 4: roode rozen met gouden hart, in goud; 2 en 3: 3 gevareerde palen in rood, gouden schildhoofd met 3 zwarte hellende hamers¹⁾.

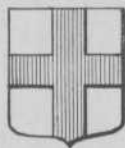

(Wordt vervolgd.) 24 Maart 1894.

EDM. VAN WINTERSHOVEN (Emael). H. J. ALLARD (Maastricht).

ONBEKENDE WAPENS.

IV.

Dit wapen werd gevoerd door Anna van (der) Schoonderhagen²⁾, echtgenoot van Adriaan Uyt Mattemburgh, in de eerste helft der 17e eeuw rentmeester der geestelijke goederen te Oosterhout.

Suzanna van Rooyen of Royen, eerste vrouw van Pieter Uyt Mattemburgh, oom van Adriaan, hierboven genoemd, had een wapen, zooals in het Stam- en Wapenboek van A. A. Vorsterman v. Oyen, III, p. 93 en pl. 75 en in Rietstap's „Armorial général” gegeven wordt aan een Nederlandsche en Vlaamsche familie van dien naam. Het veld is hier evenwel rood, daar blauw.

¹⁾ Zie „Tijdschr. voor N.-Br. Gesch. enz.” Jg. I, 90 (N°. 18), alwaar het aantal rozen drie is.

²⁾ Zie over eene familie van dien naam Alg. Ned. Fam. bl. II, p. 141 en IV, p. 87, en „De Navorscher” XLIII (1893), p. 308. Wie weet er meer van mede te deelen?

Deze wapens komen voor op een handschriftelijken stamboom der Mattemburghs.

De de Potteres uit Bergen-op-Zoom afkomstig en later gevestigd te Gastel, voerden hetgeen hier afgebeeld is.

Tot helmteeken een morenbuste zonder armen, gekleed volgens het schild (doch de balk als rechterschuimbalk) en met goud-rooden hoofd-doek. De dekkleeden blauw en goud.

Van dit wapen zijn vele wijzigingen doch allen bevatten de drie rozen.

De Bossche familie van dezen naam voerde het hiernaast geplaatste; Rietstap geeft voor de Nederlandsche de Potteres: een blauw veld met zilveren balk, vergezeld van 3 zilveren sterren en beladen met 3 roode van zilver geknopte rozen; en voor de Vlaamsche de Potters, wier naam genoeg bekend is uit den tijd der „revolutie”: blauw veld met zilveren wassenaar en zilveren schildhoofd, beladen met 3 roode rozen¹⁾.

Ik hoop in „Taxandria” de Bergsche de Potteres te behandelen, misschien gevoelt een ander zich daardoor opgewekt te trachten de andere takken van dezen boom tot den stam terug te brengen.

De familie Dasch, aan die van de Pottere verwant, kwam waarschijnlijk uit het land van Cuyck. Het dier, dat ik gaf volgens een oude afbeelding (en dat is niet erg duidelijk), zal wel een das moeten voorstellen; de kleur is natuurlijk, het veld zilver.

W. J. F. JUTEN.

¹⁾ Daarenboven geeft „De Navorscher” XL (1890) p. 507 nog voor Belgische Potters: blauw, met gouden balk, beladen met 3 roode vijfbladen (5-bladige bloemen) en vergezeld van 2 gouden achtpuntige sterren in 't schildhoofd en van een gouden wassenaar in den schildvoet.